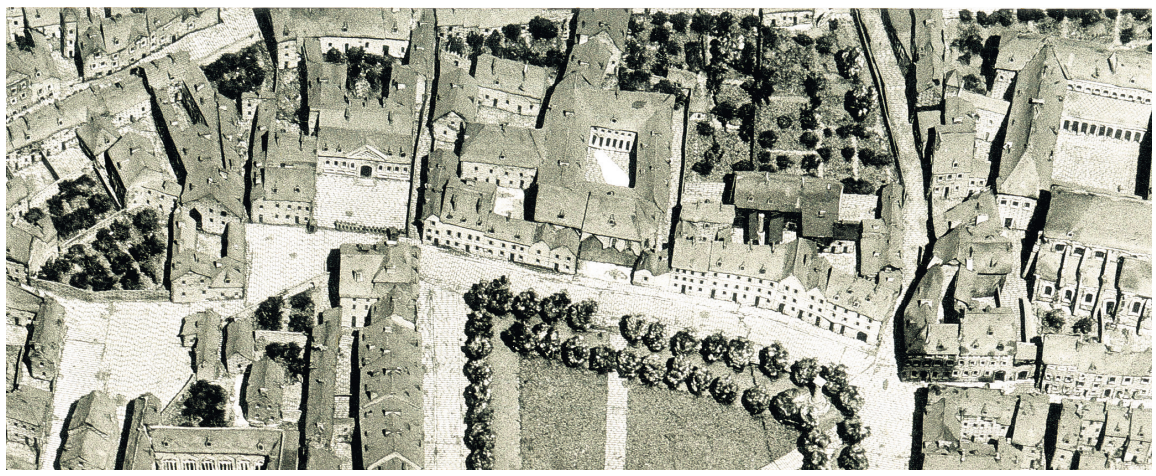
Het Witte Vrouwenklooster

Al enige tijd staat aan de noordzijde van het Vrijthof een pand dat nu de naam Theater aan het Vrijthof draagt. Voordat dit pand werd neergezet, circa 1804, stond op deze plek een heel ander gebouw met een heel andere functie. Vanaf het begin van de dertiende eeuw stond hier een klooster met de naam Witte Vrouwenklooster. Omdat van dit gebouw nauwelijks nog iets te zien is en ook omdat het een beetje in de vergetelheid is geraakt, is het misschien wel aardig om de geschiedenis van het klooster weer in herinnering te brengen.

Het Witte Vrouwenklooster, omstreeks 1670 getekend door Valentijn Klotz.

De noordzijde van het Vrijthof met in het midden het Witte Vrouwenklooster. De kloosterhof met kruisgang is goed te herkennen (de witte plek in het midden). Links daarvan, met het ruime voorplein, het Statenhuis. Rechts de Helmstraat en een gedeelte van het Dominicanenklooster, ca. 1748.

De oorsprong van het Witte Vrouwenklooster ligt in Duitsland. In de plaats Hildesheim stichtte Rudolf van Worms, kanunnik van de Sint-Mauritiuskerk, omstreeks 1224 ter bekering van 'gevallen vrouwen' de Orde van de Penitenten (boetelingen) van Maria Magdalena. Maria Magdalena, de bekeerde zondares in het Nieuwe Testament, is de patrones. In 1227 volgde de pauselijke goedkeuring. De orde verbreidde zich snel en kwam al na korte tijd ook in Maastricht. Alhoewel de officiële naam de Orde van de Penitenten van Maria Magdalena is, worden ook de namen Magdalenerinnen of Bekeerde Zondaressen gebruikt, maar de orde staat toch het meest bekend onder de naam Witte Vrouwen. Deze naam heeft te maken met de kleur van hun kleding. De vrouwen waren geheel in het wit gekleed. Wit heeft sinds lang de symbolische betekenis van onschuld, blijdschap, geloof en barmhartigheid.

In het archief van de Witte Vrouwen is jammer genoeg geen stichtingsakte gevonden, zodat niet exact gezegd kan worden wanneer zij in Maastricht kwamen. De verschillende auteurs gaan uit van omstreeks 1229. Dat zou dan betekenen dat het Witte Vrouwenklooster het eerste (of oudste) in Maastricht gestichte klooster is. Andere vroege vestigingen in Maastricht zijn de Franciscanen of Minderbroeders in 1234, de Antonieten in 1241 en de Augustijnen in 1254. De oudste akte in het archief van de Witte Vrouwen draagt het jaartal 1253. Dat is een verkoop van een stuk land aan het klooster, gelegen bij Wyck 'onder Meerssen'. Het gebied waarop nu Amby ligt, viel in die tijd onder Meerssen. Naar alle waarschijnlijkheid was dit een stuk grond waar nu Wittevrouwenveld ligt. Later heeft het klooster nog veel meer land verworven in een gebied dat 'gelegen in het Wittevrouwenveldje buiten Wyck' wordt genoemd, waarmee de gekozen naam voor de in de jaren twintig van de vorige eeuw gebouwde wijk Witte Vrouwenveld wel voldoende verklaard is.

Het bestaan van het Witte Vrouwenklooster in Maastricht (circa 1229-1796) kan in twee perioden verdeeld worden. De eerste periode is vrij kort en gaat tot circa 1261. Het is een zwaar leven, een leven van boetvaardigheid, gebed, werkzaamheid, een zeer strenge clausuur, uiterst karige maaltijden, het grootste gedeelte van het jaar slechts één maaltijd per dag, nooit vlees, een zeer streng stilzwijgen en een zwaar koorgebed zonder ook maar enige ontspanning. Ook als je verschrikkelijk veel berouw hebt van je vroegere leven, is dat niet lang vol te houden. Ongeveer dertig jaar hebben de kloosterlingen dit leven geleid. Dan komt er een verandering. Veel Witte Vrouwenkloosters, dus niet alleen dat van Maastricht, gingen over tot de orde van Sint Victor van Parijs. Als een mogelijke oorzaak wordt gegeven dat 'de leiding blijkbaar niet was opgewassen tegen de moeilijkheden die een orde bestaande uit 'bekeerde' prostituees nu eenmaal met zich meebrengt'.

De tweede periode is van circa 1261 (de overgang tot de orde van Sint Victor) tot 1796 (het jaar van de opheffing van alle kloosters tijdens de Franse tijd). De kloosterlingen bleven hun witte kleding behouden en ook de naam Witte Vrouwen bleef bestaan. De verandering betreft vooral de manier van leven, die een stuk aangenamer werd. Voortaan werden de nieuwe kloosterlingen aan een nauwgezet onderzoek onderworpen naar afkomst, levenswijze en maagdelijke staat. Alleen als ze van onbesproken gedrag waren, werden ze opgenomen. Sindsdien kwamen de kloosterlingen uit de betere kringen. Het strenge boete doen verdween, het strikte stilzwijgen gold alleen in de kerk, het dormitorium (slaapzaal) en de refter (eetzaal). Tweemaal per dag was er een uur recreatie en zij mochten tweemaal per jaar onder begeleiding familieleden of kennissen buiten het klooster bezoeken. Ieder had een eigen cel om zich terug te trekken.

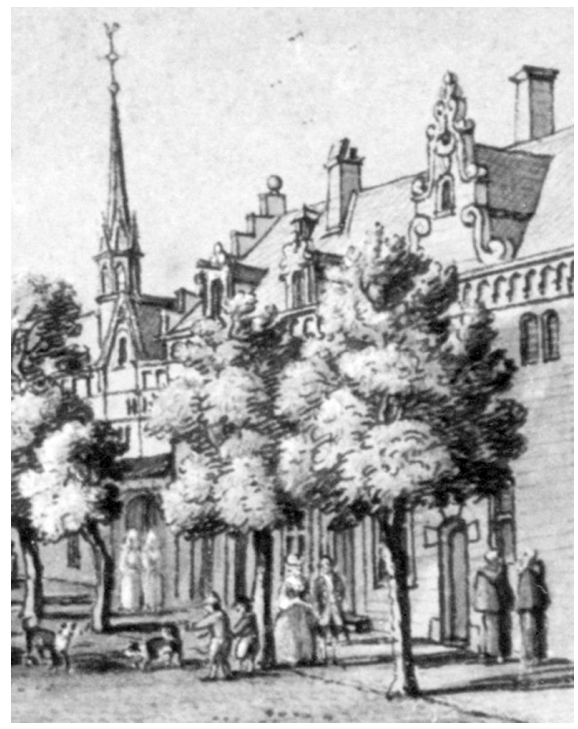
Het is altijd weer leuk om te proberen met het beschikbare materiaal een beeld van het oorspronkelijke gebouw te krijgen. We weten dat het klooster gebouwd is langs de nog door de Romeinen aangelegde weg. Het vloerniveau lag toen lager dan nu. We zien nog een oorspronkelijk stuk van het Witte Vrouwenklooster als we in het Theater de trap afgaan naar de garderobeafdeling en naar links kijken. Omdat het klooster rond 1229 gebouwd is, mogen we aannemen dat de tuin van het klooster doorliep tot aan de eerste stadsmuur (aan de achterkant van de huizen van de Grote Gracht). De tekening van Valentijn Klotz uit 1670 vertoont het Witte Vrouwenklooster van redelijk dichtbij zodat de voorstelling hoe het klooster eruitzag concreter wordt. Zoals altijd laat de maquette van 1748 nog veel meer zien. De grootte van het gebouw kan ingeschat worden en er is een juiste bepaling ten opzichte van de Statenstraat en Helmstraat. Er is een eenvoudig zaalkerkje te zien, een vierkante kloosterhof met kruisgang en begijnenhuisjes die tegen de kerkmuur zijn aangebouwd.

Er is nog een overblijfsel van het oorspronkelijke Witte Vrouwenklooster in het Theater te vinden. Dat is een epitaaf uit ongeveer de eerste helft van de zeventiende eeuw. De plaquette stelt kanunnik Wilhelmus van Bemmel (1575-1639), vanaf 1615 commissaris van het Witte Vrouwenklooster, voor. Over zijn leven is niets bekend. Hij is daar in 1639 begraven. Het epitaaf is tijdens de verbouwing van het pand tot Theater in de artiestenfoyer geplaatst.

Bij dit klooster horen enkele legenden: de oprichting door bisschop Joannes Agnus van het Witte Vrouwenklooster in het jaar 637, het middeleeuwse mirakelspel Mariken van Nieumeghen (dat zich, naar we kunnen aannemen, afspeelt in de eerste periode van het Witte Vrouwenklooster) en het Zwarte Kruis dat door de bliksem uit een noot is ontstaan (vijftiende eeuw). Deze verhalen zijn een ieder bekend en makkelijk terug te vinden in de bestaande literatuur.

Willemien Schouten

Literatuur: Van den Boogard / Minis, Het Generaalshuis (1987); Luijten, Wittevrouwenveld (1989); Roosenboom, Inventaris archief Witte Vrouwenklooster (1972).

Twee Witte Vrouwen (recht onder het torentje) hebben zojuist hun klooster verlaten en lopen nu richting Helmstraat. Wat meer op de voorgrond een tafereeltje van twee kinderen die met honden spelen. Detail van een tekening toegeschreven aan Jan de Beijer, circa 1740.

ARCHIEF

historisch centrum limburg

Archiefsprokkels

De vaste rubriek 'Archiefsprokkels' wordt verzorgd door medewerkers van het Historisch Centrum Limburg. Elke twee weken een hele pagina met een nieuw verhaal, opgediept uit de archieven van Maastricht.

Eerder verschenen sprokkels kunt u nog eens nalezen op www.rhcl.nl.

Historisch Centrum Limburg, Sint Pieterstraat 7, 6211 JM Maastricht, tel. 043 - 328 55 00, info@rhcl.nl